

Horros

'Pysähdytään', näppäilin tiedostoon kohmeisesti. Odotin, mutta ei, en saanut raporttiani alkuun niin. Päätin aloittaa perusasioista: horros on pakon sanelema, säännellyn alilämpöisyyden tila, jonka avulla eläimet välttävät huonoja ympäristöolosuhteita, kuten ruoan vähäisyyttä ja kylmyyttä talven aikana. Horros säästää energiaa hidastamalla elintoimintoja: sydän lyö vain muutaman kerran minuutissa, hengitys ja aineenvaihduntaprosessit hidastuvat...

Kuukausi sitten, pahimpien kevättulvien aikaan, lähdin yksin saaristoon. Kevään tuloa oli nykyään vaikea hahmottaa merellä—jäiden sulaminen ei enää tahdittanut paljain silmin havaittavan elämän paluuta. Kevät näkyi salakavalasti: lisääntyvissä sadevesimittauksissa, piripintaan täyttyvissä katuviemäreissä, ruskeissa lätäköissä kaduilla, maanteillä, saaristossa. Laskuvesialueiden tulvivista joista ja pelloista tuskin uutisoitiin – ketä kiinnosti märkä muta – mutta näin ne mielessäni: läpi talven ja kevään jatkuneet raskaat sateet, pellot jotka eivät torjuneet tulvia, pellot ilman suojavyöhykkeitä ja täynnä lannoitteita, pelloilta vesiin liukenevat ravinteet, tulvivien jokien valtavat ravinnevalumat—samea, samea vesi; sameaa vettä joissa, meressä, merivesinäytteessä ja koeputkessa...

Olosuhteet enteilivät minulle kiireistä kesää. Tutkin rihmalevää—kauniin vihreitä, hentoja hiustupsuja, -verkkoja, -lauttoja, joita Suomessa 30 vuotta sitten ei ollut syytä tutkia; levää, josta ihmiset sanoivat ”no eihän se ole ihmisille vaarallinen”; rihmalevää, joka vei elintilaa rakkohaurulta... Ei ollut vielä levien kukinta-aika, mutta jokin raskas arvaus veti minua saaristoon. Mietin, kuinka todeksi joutuisin toteamaan silmiäni takaisen ahdistavan kuvan: jäätön talvi ei olisi hanganut rihmoja kalliorannoilta; lautat levittäytyisivät pian kuin kirikkaat matot rehevöityvässä vedessä samalla kun meri kerrostui, happi ei päässyt pohjakerrokseen, ja me kysyimme yltäkylläisesti toisiltamme, mitä me voimme tehdä.

Kursivoin raporttini alaotsikon *Lämpötilat. 4-asteinen vesi on kaikkein raskainta, joten se painuu Itämeren pohjalle. Koska ympäristön lämpötila vaikuttaa horrostavan eläimen ruumiin lämpötilaan, tavallisesti tasalämpöinen pimeä pohja on tarjonnut erinomaiset olosuhteet horrostamiselle: siellä ei ole jäätyminen riskiä, ja horroksen aikaisen energiabudjetin suunnittelu on ollut helppoa...*

Luulin ohjaavani veneen mielivaltaisesti satunnaisen saaren rantaan. Lähdin kiertämään saarta sen rantaviivaa pitkin, koska metsä oli märänoloinen; se seiso vierelläni roikottaen kosteuttaan. Katseeni kulki rantakivikossa etsien jalansijoja.

Puolisen kilometriä käveltyäni tulin luonnonhiekkarannalle. Se oli yllättävän siistissä kunnossa, melkein kuin joku olisi ruotinut kaislikkoa, jota töröttö rannan reunoilla. Katseeni oli niin kiinnittynyt kasveihin, että minulta kesti muutama sekunti ymmärtää, että näkökentässäni, kahden ison kiven välissä rantaviivassa, oli jotain valtavan kokoista. Sydämeni singahti kurkkuuni ja jäi sinne, kun harpoin kivien luo ja yritin käsittää näkemääni. Ensin luulin löytäneeni nääntyneen itämerennorpan. Kurkussani jyskytti. Sitten hukkuneen varhaisteinin ruumiin. Voi luoja. Sitten delfiinin. Uskomatonta. Sitten ihmisen kokoisen hauen.

Kuollut se oli. Yksi käsivarsista oli vääntynyt sijoiltaan, selkeästi poikki, ja raitaisessa pyrstössä oli syvä haava, jonka hajottajat olivat jo löytäneet. Olento oli riutuneen näköinen, sen käsivarsien ja kylkien luut töröttivät ihon läpi, ja sen koko ruumis oli harmaa. Hiekalle hiipivät aallot keinuttivat sitä kevyesti. Sydämeni takoi suussani, kun kumarruin nähdäkseen sen—hänen—pään—kasvot. Nääntyneet, nyt silmättömät, kuin rantahiekalle kuivuneella kalalla; terävät, lihansyöjän hampaat—mutta nenänkaltainen, ja jalavanlehden muotoiset silmät, ne olivat olleet niin järkyttävän, karmean inhimilliset. Kasvojen ruskeanharmaata ihoa, etenkin suun alueella, peittivät pienet punaiset viirut—rihmasto oli samannäköistä kuin rapurutto, mutta räikeää. Katsoin auki olevaa suuta, kuopalla olevaa vatsaa—en ollut eläessäni nähnyt mitään vastaavaa, ja silti biologi minussa kysyi jo, oliko olento nääntynyt vai kuollut kasvoja ruhjoneeseen sienitautiin.

Ilmastomuutos ja horros, kirjoitin – keksisin tarkemman väliotsikon myöhemmin – meren lämpötilan noustessa siellä horrostavat yksilöt eivät pääse tarkoitukselliseen syvään horrokseensa, ja eivät siis säästä tarpeeksi energiaa. Häiriöt horrostamisessa voivat johtaa nääntymiseen, laihtumiseen ja sairastumiseen. Ympäristömuutokset vaikuttavat myös tauti-jaisäntä -suhteisiin. Horrostavan eläimen immuunijärjestelmä ei toimi, ja lämpenevä, rehevöityvä meri muuttaa sen omaakin flooraa ennalta-arvaamattomasti: esimerkiksi tavallisesti harmiton sieni—

Ja sitten, oltuani kontallani rantaviivassa ruumiin äärellä kohmeuteen asti—sitten tuli ääni: ”Mitä te ette tee?” Ääni osui minuun hennon aallon murtuessa jäsenieni ympärillä, ja katsoin vettä pitkin suoraan eteeni. Noin kymmenen metrin päässä, osittain rantakiven kätkemänä minuun – tai ruumiiseen – katsoi toinen sellainen. Mutta nämä kasvot olivat elossa: lommolla ja nälkäisen näköiset, mutta iho oli kirkasta kuin hauen pohjaväri, ja kasvoilla vettä tippuvat rihmat olivat rakkohaurunlehden syvää vihreää. Silmät kairautuivat minuun epäinhimillisellä pimeän auringon poltteella. ”Mitä te ette tee?” kulkeutui taas korviini. En nähnyt olennon suun liikkuvan, mutta kysymys värähti veden pinnalla kuin tuulenpiiska, ja sitten se oli minussa.

”Mitä?” minä yökkäsin. Päässäni kohisi, tai sitten kuiski. En uskaltanut tai osannut hievahtakaan.

Veden kevyesti keinuttama pää ei liikkunut muuten, mutta taas äänen haamu, nopea vesikäärme kysyi: ”Mitä te ette tee?”

’Mitä me teemme?’, otsikoin seuraavan kohdan raportissani. *Me sulatamme jäätiköt ja lämmitämme meret* – mietin vain hetken, kestäisikö yleisöni muotoilun ”heidän merensä”, ja sitten kirjoitin ”meret” – *tuomme Itämereenkin, sekä sen vesistöihin että sen rannoille, vieraslajeja; ylikalastamme* – en voisi sanoa ”ryöstökälastamme” – *me rehevöitämme meren, ja täytämme sen muovilla, saasteilla ja jätteillä...*

Se päivä, jonka vietin polvillani rantaviivassa, oli kuin kourallinen vettä, joka jäikin kämmenelleni. Löytämäni ruumis oli puhuttelijani viimeinen tuntema lajikumppani – ja hän oli päättänyt luovuttaa, ja kysyä kysymyksensä ihmiseltä. Hän oli vasta herännyt horroksestaan – *terveinä heidän eliniänodotteensa on noin kolmesataa vuotta (vrt. jäähai, toinen kylmien vesien pitkäikäinen laji, joka voi elää viisisataavuotiaaksi), mutta merien viime vuosikymmenten aikana nousseet lämpötilat ovat häirinneet horrostamista, mikä lyhentää lajin eliniänodotetta yli puolella* – hän oli huonovointinen, nälkäinen ja vihainen. Hän oli jo hävinnyt olemassaolotaistelunsa, meitä vastaan – *Hapettomassa pohjakerroksessa ei voi enää hengittää* – hänen äänensä oli niin kevyt, kuin ikivihreä kuiskaus, kuin suuteleva tuuli...

Mietin pitkään mitä, ja miten, voisoin ilmaista ajatukset raporttini loppupäätelmässä. Hänen kysymyksensä ei ottanut löytääkseen ihmisille luonnollista muotoa: kysyimme niin mieluusti mitä me voimme tehdä, vaikka planeettamme lajit tarvitsivat ennen kaikkea meidän tekemättömyyttämme. Jatkoisin: *Mitä me jätämme tekemättä? Mistä me luovumme? Miten me lopetamme?* Ilmastokriisi oli valtavan tekemisemme tulosta; meidän piti lopettaa, pysähtyä. *Tavallisesti ihmiskeho sietää vain verrattain pieniä lämpötilamuutoksia, mutta käydessämme nukkumaan ruumiinlämpömme laskee, ja kehomme toiminnat hidastuvat, mistä voimme päätellä—*tieteellinen teksti syntyi sulavasti, joten palasin taas hänen kysymykseensä, mutta se ei vieläkään asettunut. Aloin olla uupunut ja kylmissäni. Päätin antaa kysymyksen olla tältä erää, nukkua kahdenkymmenen tunnin yönet, ja palata sitten sen pariin. Voi olla, etten sittenkään löytäisi sille oikeita sanoja. Siitä huolimatta huomenna lähettäisin raporttini eteenpäin. Ehkä me emme tekisi mitään.

*

Kiitos Turun yliopiston horrostutkijalle Anna Blombergille.